

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

Педагогічний факультет
Кафедра музичного мистецтва

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор із науково-педагогічної
роботи

30 серпня 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ
МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Ступінь магістра

Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта

014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Освітня програма Середня освіта (Музичне мистецтво)

2023-2024 навчальний рік

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Аристова Людмила Сергіївна, доцент кафедри музичного мистецтва, кандидат педагогічних наук, доцент.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри музичного мистецтва

Протокол від «28» серпня 2023 року № 1

Завідувач кафедри
музичного мистецтва (Стріхар О.І.)

Анотація дисципліни

Програма вивчення навчальної дисципліни «Педагогічна інноватика в теорії та практиці мистецької освіти» складена Аристовою Л.С. відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістр спеціальності 014 Середня освіта, шифр спеціальності 014.13 Середня освіта (музичне мистецтво).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є педагогічні інновації в теорії та практиці мистецької освіти.

Міждисциплінарні зв'язки. Програма пов'язана з навчальними дисциплінами: «Методика викладання сольного співу», «Диригентсько-хорова майстерність з методикою викладання та хорове виконавство».

Ключові слова: інновація, мистецтво, музичне мистецтво, навчання, технології.

Abstract of the discipline

The program of study of the discipline "Pedagogical innovations in the theory and practice of art education" compiled in accordance with the educational and professional program preparation of master's specialty 014 Secondary education specialty code 014.13 Secondary education (musical art).

The subject of study of the educational discipline is pedagogical innovations in the theory and practice of art education.

Interdisciplinary connections. The program is related to educational disciplines: "Methodology of teaching solo singing", "Conducting and choral mastery with teaching methodology and choral performance".

Keywords: innovation, art, musical art, teaching, technology.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	
Кількість кредитів – 3 кредита	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Обов'язкова	
	Спеціальність: 014 Середня освіта		
Індивідуальне науково-дослідне завдання –	Спеціалізація: 014.13 Середня освіта (музичне мистецтво)	Рік підготовки	
		1 - й	
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2 - й	
		Лекції	
		10 год.	
		Практичні, семінарські	
		20 год.	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		60 год.	
		Індивідуальні завдання:	
		-	
		Вид контролю:	
		залік	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,0 самостійної роботи студента – 4,0	Освітній ступінь: <u>магістр</u>		

Мова навчання – українська.

Електронна адреса дистанційного курсу на платформі MOODLE - <http://moodle.mdu.edu.ua/my/>

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 90 год.: 30 год. – аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота (30% ~ 70%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу: теоретико-методична підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва /інтегрованого курсу «Мистецтво» до практичної роботи в закладах загальної середньої освіти, передбачає набуття здобувачами освіти компетентностей щодо організації сучасного педагогічного процесу і застосування педагогічних інновацій на базі освітньої установи та в широкому суспільному контексті.

Завдання курсу: сформувати у студентів уміння вирішувати нові професійні завдання шляхом дослідження, проектування, управління та експертизи освітніх інновацій; здатність щодо аналізу освітніх інновацій та інноваційного педагогічного досвіду, генерування власних інноваційних ідей та створення на їх основі тих чи інших новацій в освітньому процесі; уміння здійснювати пошук, обробку та аналіз інформації з різних джерел; уміння здійснювати аналіз та оцінку результатів діяльності; готовність до реалізації програми саморозвитку та самовдосконалення.

Передумови для вивчення дисципліни: («Методика музичного навчання та виховання»).

Навчальна дисципліна складається з 3-х кредитів (денна і заочна форми навчання).

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК 4. Здатність працювати в команді.

ЗК 6. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК 10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

II. Фахові:

ФК 3. Здатність до перенесення системи фахових знань у площину навчального предмету музичне мистецтво, структурування навчального матеріалу, проектування та організації власної діяльності.

ФК 8. Здатність формувати в учнів предметні (спеціальні) компетентності.

Очікувані результати навчання:

ПРН 2. Знати сучасні теоретичні основи музики, педагогіки мистецтва, технології викладання фахових дисциплін.

ПРН 9. Застосовувати сучасні педагогічні технології, в тому числі і інформаційні, для забезпечення якості освітнього процесу в ЗЗСО та ЗВО.

ПРН 11. Розуміти значущість культури і мистецтва для виховання і розвитку особистості учня, студента, цінувати полікультурність світу і вміти керуватися у своїй діяльності сучасними принципами співробітництва, толерантності, діалогу культур.

Програма навчальної дисципліни

(денна форма навчання)

Кредит 1. Теоретичні основи інноваційної діяльності в мистецько-педагогічній освіті

Тема 1. Реформування мистецько-педагогічної освіти

Тема 2. Інноваційні концепції мистецького навчання та виховання дітей

Тема 3. Інноваційні аспекти у вищій освіті країн Європи, Азії та Америки

Кредит 2. Поліцентрична інтеграція змісту загальної середньої освіти

Тема 4. Сутність інтеграції в освітньому процесі

Тема 5. Інтеграція педагогічних технологій

Тема 6. Інтеграція мистецько-педагогічної освіти у європейський культурний простір

Кредит 3. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва

Тема 7. Інноваційна діяльність вчителя ЗЗСО мистецької освітньої галузі

Тема 8. Методичні засади формування особистісного потенціалу педагога-інноватора

Тема 9. Моделювання інноваційної діяльності вчителя мистецтва

3. Структура навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	усьо го	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Теоретичні основи інноваційної діяльності в мистецько-педагогічній освіті						
Тема 1. Педагогічна інноватика у структурі наукового знання Інноваційні тенденції розвитку сучасної освіти. Понятійний апарат сучасної інноватики. Сутність педагогічної інноватики. Класифікація педагогічних нововведень. Історія виникнення інновацій в освіті. Реформування мистецько-педагогічної освіти. Концепція Нової української школи і роль мистецтва в модернізації її змісту.	10	2				8
Тема 2. Інноваційні концепції мистецького навчання та виховання дітей Система музичного виховання "Colourstrings". Теорія музичного навчання Гордона. Метод Carabo-Cone. Світова музична педагогіка (Патрісія Шехан Кемпбелл). Розмовне сольфеджіо (д-р Джон М. Фейсрабенд).	10	2	4			4
Тема 3. Інноваційні аспекти у вищій освіті країн Європи, Азії та Америки. Загальні принципи формування систем вищої освіти європейських країн. Інноваційні аспекти вищої освіти окремих країн світу. Вища освіта Великобританії. Вища освіта Іспанії. Вища освіта Італії. Вища освіта Німеччини. Вища освіта Польщі. Вища освіта Франції. Вища освіта США. Вища освіта Японії.	10	2	2			6
Разом за Кредит 1	30	6	6			18
Кредит 2. Поліцентрична інтеграція змісту загальної середньої освіти						
Тема 4. Сутність інтеграції в освітньому процесі Інтеграції змісту освіти (зовнішня і внутрішня, міжпредметна і предметна, понятійна та світоглядна, повна або часткова).	10		2			8
Тема 5. Інтеграція педагогічних технологій	10	2	2			6

Інтеграція та інтегроване навчання. Діяльнісний підхід. Критичне мислення. Технологія “Читання та письмо для розвитку критичного мислення”. Таксономія Блума. Стратегії розвитку критичного мислення: мозковий штурм, Асоціативний куш (гронування), Кубування (автори Кован та Кован, 1980 р.).						
Тема 6. Інтеграція мистецько-педагогічної освіти у європейський культурний простір Модернізація мистецької освіти в контексті європейських вимог. Провідні тенденції розвитку мистецько-педагогічної освіти в контексті інтеграції.	10		2			8
Разом за Кредит 2	30	2	6			22
Кредит 3. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва						
Тема 7. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності Професійна готовність як результат спеціальної підготовки. Інноваційна компетентність педагога. Готовність до інноваційної педагогічної діяльності. Критерії готовності педагога до інноваційної діяльності. Структура готовності до інноваційної педагогічної діяльності. Рівні сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності.	8	2	2			4
Тема 8. Методичні засади формування особистісного потенціалу педагога-інноватора. Змістова характеристика «людського потенціалу» як основи особистісного потенціалу педагога-інноватора. Розвиток особистісного потенціалу педагога-інноватора. Визначення «творчого» потенціалу педагога-інноватора.	8		2			6
Тема 9. Моделювання інноваційної діяльності вчителя мистецтва. Музично-педагогічна освіта майбутнього вчителя мистецтва як середовище для моделювання інноваційної діяльності. Концептуальна модель інноваційної діяльності вчителя мистецтва. Особистість вчителя мистецтва як інноватора. Професійна мобільність як детермінанта інноваційної особистості.	14		4			10
Разом за Кредит 3	30	2	8			20
Усього годин:	90	10	20			60

**4. Теми лекційних занять.
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	<i>Кредит 1. Теоретичні основи інноваційної діяльності в мистецько-педагогічній освіті</i>	
1.	Педагогічна інноватика у структурі наукового знання	2
2.	Інноваційні концепції мистецького навчання та виховання дітей.	2
3.	Інноваційні аспекти у вищій освіті країн Європи, Азії та Америки.	2
	<i>Кредит 2. Поліцентрична інтеграція змісту загальної середньої освіти</i>	
4.	Сутність інтеграції в освітньому процесі	-
5.	Інтеграція педагогічних технологій	2
6.	Інтеграція мистецько-педагогічної освіти у європейський культурний простір	-
	<i>Кредит 3. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва</i>	
7.	Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності	2
8.	Методичні засади формування особистісного потенціалу педагога-інноватора	-
9.	Моделювання інноваційної діяльності вчителя мистецтва.	-
	Разом:	10

**5. Теми практичних занять
Денна форма навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	<i>Кредит 1. Теоретичні основи інноваційної діяльності в мистецько-педагогічній освіті</i>	
1.	Педагогічна інноватика у структурі наукового знання	-
2.	Інноваційні концепції мистецького навчання та виховання дітей.	4
3.	Інноваційні аспекти у вищій освіті країн Європи, Азії та Америки.	2
	<i>Кредит 2. Поліцентрична інтеграція змісту загальної середньої освіти</i>	
4.	Сутність інтеграції в освітньому процесі	2
5.	Інтеграція педагогічних технологій	2
6.	Інтеграція мистецько-педагогічної освіти у європейський культурний простір	2
	<i>Кредит 3. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва</i>	
7.	Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності	2
8.	Методичні засади формування особистісного потенціалу педагога-інноватора	2
9.	Моделювання інноваційної діяльності вчителя мистецтва.	4
	Разом:	20

6. Самостійна робота Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	<i>Кредит 1. Теоретичні основи інноваційної діяльності в мистецько-педагогічній освіті</i>	
1.	Педагогічна інноватика у структурі наукового знання	8
2.	Інноваційні концепції мистецького навчання та виховання дітей.	4
3.	Інноваційні аспекти у вищій освіті країн Європи, Азії та Америки.	6
	<i>Кредит 2. Поліцентрична інтеграція змісту загальної середньої освіти</i>	
4.	Сутність інтеграції в освітньому процесі	8
5.	Інтеграція педагогічних технологій	6
6.	Інтеграція мистецько-педагогічної освіти у європейський культурний простір	8
	<i>Кредит 3. Інноваційна діяльність як складова професійної підготовки майбутнього вчителя мистецтва</i>	
7.	Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності	4
8.	Методичні засади формування особистісного потенціалу педагога-інноватора	6
9.	Моделювання інноваційної діяльності вчителя мистецтва.	10
	Разом:	60

9. Індивідуальні завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання складається з двох напрямів :

I – підготовка та захист контрольної роботи (для студентів ЗФН);

II – підготовка доповіді з висвітленням проблем педагогічної інноватики мистецької освіти (для студентів ДФН).

Підготовка та захист контрольної роботи

10. Теми контрольних робіт

1. Інноваційна освітня діяльність.
2. Інноваційні концепції мистецького навчання та виховання дітей.
3. Розробка планів проєктів, критеріїв, алгоритмів з предметів мистецького напрямку та презентація їх на занятті.
4. Наповнення методичного банку (наведення прикладів запитань та прийомів за технологією КМ).
5. Розробити фрагменти уроків з використанням інноваційних технологій.
6. Розробка власних прийомів інноваційних технологій.
7. Особливості інноваційної діяльності вчителя мистецтва в ЗЗСО.
8. Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього простору.
9. Професійний розвиток педагогів Нової української школи.
10. Формування вчителя-новатора через методичні проєкти.
11. Технологічний підхід до процесу навчання.
12. Особистісно орієнтована освіта і технології.
13. Гуманістична спрямованість освітніх технологій. Педагогіка співробітництва.
14. Технології колективно-творчого виховання.
15. Процес функціонування нових педагогічних технологій.

Основне завдання цього виду діяльності – навчити студентів самостійно працювати з літературою; творчо сприймати навчальний матеріал і осмислювати його;

сформувати навички щоденної самостійної роботи з метою одержання та узагальнення знань, умінь і навичок.

11. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмового матеріалу, виконання практичних. Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

Використовуються методи усного і письмового контролю, які мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності. Контроль знань та умінь студентів з дисципліни «Педагогічна інноватика в теорії та практиці мистецької освіти» здійснюють шляхом виконання тестових завдань, контрольних робіт, контрольних завдань, підготовки та виступу на практичних заняттях, участі у диспутах, практичній роботі, виконанні індивідуальних завдань.

Завданням підсумкового контролю (КР, залік) є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу кредиту.

Критерії оцінювання відповідей на практичних заняттях:

Студенту виставляється «відмінно» коли студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно дав відповідь на усі тестові завдання.

Студенту виставляється «дуже добре» якщо студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно дав відповідь на більшість тестових завдань.

Студенту виставляється «добре» якщо студент в цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно дав відповідь на половину тестових завдань.

Студенту виставляється «достатньо» коли студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування)

викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.

Студенту виставляється «мінімальний задовільно» коли студент частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.

Денна форма навчання:

Кількість балів у кінці **семестру** повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредита), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Поточне оцінювання та самостійна робота									КР	Накопичувальні бали/сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	40	300/100*
30	35	35	30	35	35	30	35	35		

12. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи (зокрема есе, реферати), презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи.

13. Методи навчання

Словесні – розповідь, пояснення, бесіда, обговорення, вербалізація змісту художніх творів, робота з підручниками та посібниками; наочні – ілюстрування, демонстрування (презентація (виконання) музичних творів, музично-педагогічних ігор, квестів тощо), художнє ілюстрування словесних пояснень, наочно-слуховий метод, наочно-зоровий метод, метод рухової наочності; практичні – виконання практичних завдань, показ фрагментів уроків з використанням технологій; інтерактивні методи (фасилітована дискусія, проблемне навчання, коопероване навчання, метод проектів, робота в групах, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань тощо). З метою формування професійних компетенцій широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу, а саме, комп'ютерна підтримка навчального процесу (впровадження хмарних технологій).

Курс передбачає надання майбутнім вчителям теоретичних знань, практичних вмінь та навичок. Крім того, студенти повинні набути практичні навички проведення уроків з музичного мистецтва та мистецтва.

14. Рекомендована література

Базова

1. Волошина О.В. Педагогіка інновацій у вищій школі. Навчально-методичний посібник. Вінниця, 2014. 161с. https://library.vspu.edu.ua/polki/akredit/kaf_4/voloshina2.pdf

2. Гуторов О.І., Михайлова Л.І., Шарко І.О., Турчіна С.Г., Киричок О.В. Управління інноваціями: навчальний посібник, вид. 2-ге, доп. Харків: «Діса плюс», 2016. 266 с.
3. Завалко К. Педагогічна інноватика в теорії та практиці музичної освіти (монографія): Друкарня «Черкаські ЦНП», 2013. 520 с.
4. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посіб./ І.В. Артёмов, І.П. Студеняк, Й.Й. Головач, А.В. Гусь. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2015. Вип. 23. 348 с.
5. Коновальчук І.І. Теоретичні та технологічні засади реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах. Сутність та структура інноваційної компетентності педагога. Розробка системи і технології її розвитку. Акмеодосягнення науковців Житомирської науково- педагогічної школи: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. <http://eprints.zu.edu.ua/22737/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%86.pdf>
6. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-2 класах на засадах компетентнісного підходу: Навчально-методичний посібник. К.: Генеза, 2019. 208 с. https://www.geneza.ua/sites/default/files/product-images/Metodyky/Masol_Mystetstvo_Metodyka.pdf

Допоміжна

1. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій /Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. – 176 с.
2. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційнометодичний збірник /Упорядник Г.О. Сиротенко. – Полтава: ПОППО, 2006. 124 с. <http://pano.pl.ua/file/book/innovacii%20Surotenko.pdf>
3. Микитюк П. П., Інноваційна діяльність: Навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.]/ П. П. Микитюк, Б. Г. Сенів – К.: Центр учбової літератури, 2009. 392 с. http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/496/1/inovaciyna_diyalnist-mikituk_a5.pdf
4. Огієнко О. І. Формування готовності до інноваційної діяльності як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 7(33). С. 154–161.
5. Слушний О. Інноваційні освітні технології в діяльності вчителя XXI століття. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2021. № 2 (106). С.150-159. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/18.pdf>
6. Ярошик, Я. В. Інноваційні технології в системі освіти України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/218.pdf>

15. Інформаційні ресурси

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти URL <http://old.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>
2. Державний стандарт початкової освіти URL <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
3. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти / Авт. Масол Л. М., Просіна О.В. URL https://osvita.ua/doc/files/news/830/83023/Mystetstvo_5-6-kl_Masol_Prosina_14_07_1.pdf
4. Типова освітня програма (кер. авт. колективу Савченко О.Я.). URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
5. Типова освітня програма (кер. авт. колективу Шиян Р.Б.). URL <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>